

Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.
1953

A. Vasiliev, L'entrée triomphale de l' empereur Justinien II à Thessalonique en 688. 'Απόσπασμα εκ τών Miscellanea Guillaume de Jerphanion. I (= Orientalia Christiana Periodica, voi. XIII, N. I—II. Roma 1947) σ. 355-368.

Στίλπων Π. Κυριακίδης

doi: [10.12681/makedonika.9301](https://doi.org/10.12681/makedonika.9301)

Copyright © 2016, Στίλπων Π. Κυριακίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κυριακίδης Σ. Π. (2017). A. Vasiliev, L'entrée triomphale de l' empereur Justinien II à Thessalonique en 688. 'Απόσπασμα εκ τών Miscellanea Guillaume de Jerphanion. I (= Orientalia Christiana Periodica, voi. XIII, N. I—II. Roma 1947) σ. 355-368. *Μακεδονικά*, 2, 761–769. <https://doi.org/10.12681/makedonika.9301>

- 9 τὴν οἰκείαν | βοήθειαν χαριζόμενον¹ πᾶσαν τὴν ἀλικήν, τὴν οὖσαν
 καὶ προσπ[αρ]ακειμένην ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέων μεγαλοπόλει, μετὰ
 10 πάντων τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ | ἐξ ὑπαρχῆς δικαίων ἐπὶ τὸ ἔχουσαι
 τὸν αὐτὸν σεβάσμιον αὐτοῦ [ναὸν τ]ῆς αὐτῆς ἀλικῆς ἀπὸ τοῦ Σεπτεμ-
 11 βρίου μηνὸς τῆς ἐνεσιώσης δευτέρας ἐπινεμήσεως καὶ εἰς τοὺς | ἐξῆς²
 ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους κυριεύειν τε αὐτῆς καὶ δεσ[σπόζειν]
 καὶ πᾶσαν αὐτὴν εἰς οἰκτεῖον ἀποφέρεσθαι κέρδος ὀνόματι φωταγωγίας
 12 καὶ διαρίων | τοῦ θεοφιλοῦς κλήρου καὶ πάσης ἱερατικῆς ὑπουργίας,
 ἔτι δὲ κ[αὶ ὀνόματι βελτι]ώσεως τοῦ εἰρημένου σεπτοῦ ναοῦ, μὴ ὀφεί-
 13 λοντος τοῦ αὐτοῦ ἐνδύξου ναοῦ ἤγουν τοῦ κατ'[αὐτὸν] | θεοφιλοῦς
 κλήρου καθ' ὅσον δῆποτε τρόπον παρέχειν ἢ ἐπινοεῖσθαι³ παρέχειν⁴
 συντέ]λειαν ἔνεκεν τῆς παρὰ τῆς ἡμῶν γαληνότητος δεδορημένης
 14 ἀλικῆς τῷ οἴῳ δῆποτε | στρατιωτικῷ προσώπῳ διὰ τὸ ὡς εἴρηται ὑπέ-
 τε φωταγ[ωγίας καὶ διαρίων τ]οῦ θεοφιλοῦς κλήρου καὶ λοιπῆς ἐκκλη-
 15 σιαστικῆς χρείας φιλοτιμηθῆναι αὐτῷ παρ' ἡμῶν | τὴν τοιαύτην ἅπασαν
 παντελευθέραν ἀλικήν [ὥστε ἐντεῦθεν ἀδιαλ]είπτως λειτουργούμενον
 16 τὸν ἅγιον μεγαλομάριονρα Δημήτριον προσεβύειν διὰ παντός | τῷ στέ-
 γαντι ἡμᾶς θεῷ ὑπέρο τῆς ἡμῶν εὐσεβοῦς βα[σιλείας, δωρε] δῆλον
 ἔσται πᾶσι τῇ ἐπιδ]είξει καὶ μόνον τῆς παρουσίας ἡμῶν εὐσεβοῦς δωρεᾶς.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη πλὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς σημασίας εἶναι σπου-
 δαία καὶ ἀπὸ διπλωματικῆς ἀπόψεως. Εἶναι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, τὸ παλαιό-
 τερον οφζόμενον ὑπόδειγμα τῶν κατόπιν ὀνομασθέντων χρυσοβούλλων λό-
 γων, δι' ὧν οἱ αὐτοκράτορες ἐχορήγουν τὰς δωρεὰς αὐτῶν εἰς μονὰς ἢ
 πρόσωπα, ἀπηλλαγμένας οἰασδῆποτε φορολογίας ἢ ἄλλης ἐπηρείας, τὸ ὀ-
 ποῖον, ἀντιγραφὸν ἐπὶ λίθου, προσηλώθη εἰς τινα τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ
 ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πέτρου, ἐφ' οὗ καὶ ἐγένετο ἡ δωρεά, ὡς ἐξάγεται
 ἐκ τῶν πρώτων, εἰσαγωγικῶν τῆς ἐπιγραφῆς, γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀσφα-
 λῶς δὲν περιείχοντο εἰς τὸ ἔγγραφο. Τοῦτο ἀρχίζει ἐν στ. 2 διὰ τῶν λέ-
 ξεων: Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου κτλ.

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

A. Vasiliev, L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à
 Thessalonique en 688. Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Miscellanea Guillaume de
 Jerphanion. I (= Orientalia Christiana Periodica, vol. XIII, N. I-II.
 Roma 1947) σ. 355-368.

Ἡ πραγματεία αὕτη εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν προη-

¹ Ἡ ἐπιγραφή: χαριζόμενος.

² Ἡ ἐπιγραφή: ἐξῆς.

³ Ἡ ἐπιγραφή: ἐπινοεῖσθαι.

⁴ Ἡ συμπλήρωσις παρέχειν ἢ παρέχων ἀμφίβολος. Θὰ προετίμων: οἰανδῆποτε.

γουμενήν. Εἰς ἐκείνην ἐγένετο λόγος περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐπὶ τῇ νικηφόρῳ αὐτοῦ εἰσόδῳ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐδῶ ἐρμηνεύεται ἢ ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ τοιχογραφία, ἢ παριστώσα προσέλευσιν ἐπίππου βασιλέως εἰς τὸν ναόν, ὡς εἰκονίζουσα τὴν αὐτὸν βασιλέα Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν αὐτὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Σλάβων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 687-688.

Ἡ εἰκὼν, ὡς γνωστὸν, ἀνεκαλύφθη μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ ναοῦ, ἐδημοσιεύθη δ' ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Γ. Σωτηρίου ἐν παραρτήματι τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ δελτίου τοῦ 1918 (πίν. 13 καὶ 14) ἐκ τοῦ ἀρίστου ἀντιγράφου τοῦ Ζιλλιερόν. Ἡ τοιχογραφία δυστυχῶς δὲν σώζεται ὁλόκληρος, διότι κατεστράφη ἐν μέρει ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι μετέβαλον τὸ ἐν τῷ κέντρῳ ἀκριβῶς αὐτῆς εὐρισκόμενον ἀνακουφιστικὸν τόξον εἰς παραθύρον. Ὁ ἀνεκαλύψας τὴν τοιχογραφίαν Σωτηρίου ἐχρονολόγησεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἀνεγνώρισεν δὲ βραδύτερον ἐν τῷ Ὁδηγῷ τοῦ Βυζαντινοῦ μουσείου Ἀθηνῶν ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος ἐφιππος πολεμιστῆς εἶναι βασιλεύς, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ταυτίσῃ αὐτὸν πρὸς τινὰ τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Τὴν ταύτισιν πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Β' ἔκαμε πρῶτος ὁ Ἀμερικανὸς ἱστορικός E. Kantarowicz (1944), ἀποδέχεται δ' αὐτὴν ἀδιστακτικῶς καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν ἐνισχύσῃ διὰ τῆς ἀνωτέρω πραγματείας ὁ συγγραφεύς.

Οὗτος ἐξετάζει τὸ πρῶτον μόνον ἡμισυ τῆς εἰκόνας, τὸ παριστῶν τὸν ἐφιππον αὐτοκράτορα. Κατ' αὐτὸν ἡ τοιχογραφία παριστᾷ τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ ἐφιππος αὐτοκράτωρ, τοῦ ὁποίου ἡ κεφαλὴ περιβάλλεται διὰ φωτοστεφάνου καὶ τοῦ ὁποίου προηγοῦνται δύο νέοι πεζοί, ὀδηγοῦντες ἴσως τὸν ἵππον, ἐγείρει ἐλαφρῶς τὴν χεῖρα, ἵνα εὐλογῆσῃ Ἀκολουθεῖται ὑπὸ δύο ἱππέων, τὰ πρόσωπα τῶν ὁποίων εἶναι ἐν μέρει κατεστραμμένα. Ὅπισθεν τοῦ τοίχου, ὅστις εἰκονίζεται εἰς τὸ βᾶθος τῆς τοιχογραφίας, φαίνεται πιθανῶς τὸ ὑψηλότερον μέρος οἰκίας μὲ δύο μεγάλα παράθυρα. Εἰς τὸ ἀριστερόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνοικτόν, διακρίνεται ἀνθρωπίνη μορφή ὀρθία, προφανῶς διὰ νὰ ἴδῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν πομπήν. Τὸ δεξιὸν παράθυρον εἶναι κατὰ τὸ ἡμισυ κεκλεισμένον. Ἀριστερὰ τοῦ πρώτου παραθύρου φαίνεται ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας τὸ ἀριστερόν μέρος γεωμετρικοῦ κοσμήματος, τοῦ ὁποίου τὸ δεξιὸν μέρος καλύπτεται ὑπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ φωτοστεφάνου τοῦ αὐτοκράτορος. Μεταξὺ τῶν δύο παραθύρων ὑπάρχει πιθανῶς ἀνάγλυφον, παριστῶν σκηὴν ἵπποδρόμου, ἄνθρωπον πλήττοντα διὰ δόρατος ἄγχιον θηρίον. Δεξιὰ τοῦ δευτέρου παραθύρου διακρίνονται ἴχνη ἐλληνικῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ τοιχογραφία αὕτη κατὰ τὸν συγγραφέα ὑπενθυμίζει τὴν εἴσοδον τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἥτις διὰ τοὺς καλλιτέχναις εἶχεν

ἀποβῆ τὸ συνάστημα (pendant) τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τῶν αὐτοκρατόρων.

Ὁ συγγραφεὺς πιστεύει ἀδιστακτῶς ὅτι ἡ τοιχογραφία παριστάνει, ὡς ἐλέχθη, τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ τὸ 688 μετὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ κατὰ τῶν Σλάβων νίκη. Ὡς μόνην δυσκολίαν εὐρίσκει τὸ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ εἰκονίζεται γενειοφόρος, ἐνῶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο δεκαεννεατῆς κατὰ τὸ 683 καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φέρῃ πώγωνα. Κατὰ τὰ ἄλλα εὐρίσκει ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς τοιχογραφίας ὁμοιάζει καταπληκτικῶς πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἀπεικονίσεις αὐτοῦ. Τὴν δυσκολίαν ταύτην προσπαθεῖ νὰ ἀπομακρύνῃ δεχόμενος ὅτι ἡ ἀπεικόνισις ἐγένετο βραδύτερον, ἢ μετὰ τὸ 688 καὶ 695, ὅποτε ὁ αὐτοκράτωρ θὰ εἶχεν ἤδη γενειάσει, ἢ μετὰ τὴν παλινὸρθωσιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Τὸ δεύτερον θεωρεῖ πιθανώτερον, διότι θὰ ἦτο λίαν παράδοξον, ἂν ὁ ἐκθρονιστὴς καὶ ρινοκοπήσας αὐτὸν Λεόντιος ἄφηνε τὴν τὸσον δοξάζουσαν αὐτὸν εἰκόνα ἄθικτον.

Τῆς περὶ τὴν εἰκόνα διατριβῆς ὁ συγγραφεὺς προτάσσει μικρὰν εἰσαγωγὴν περὶ τῶν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἐγκαταστάσεων τῶν Σλάβων, στηριζόμενος δ' ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ σλαβικοῦ βίου τοῦ ἀποστόλου τῶν Σλάβων Μεθοδίου ἀποφαίνεται ὅτι περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ὅλη ἡ περὶ τὴν δευτέραν ταύτην πόλιν τῆς αὐτοκρατορίας πεδιάς ἦσαν ἰσχυρῶς ἐσλαβισμένα. Προχωρῶν ἐπισκοπεῖ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν Σλάβων ἐν ταῖς χώραις τοῦ Βυζαντίου γενικῶς καὶ σημειώνει τὰς κατ' αὐτῶν ἐκστρατείας τῶν διαφόρων αὐτοκρατόρων, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο κατὰ τὰς ἀναπαύλας τῶν συνεχῶν σχεδὸν ἀγῶνων αὐτῶν πρὸς τοὺς Σαρακηνούς, ἐξαίρει δὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', ἣτις ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιδρομὰς αὐτῶν. Ἐν συναφεΐᾳ ὁμοιεῖ καὶ περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὡς πηγῆς καὶ παρατηρεῖ ὅτι λόγῳ τῆς ἀσφαλείας τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν, ἡ ὁποία πολλὰς διαφωνίας ἐδημιούργησεν, εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη εἰδικῆς περὶ αὐτῶν μελέτης.

Ἐν τέλει ὁμοιεῖ ἐκ νέου περὶ τῆς σημασίας τῆς νίκης τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', ἣτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν σημαντικὴν αὔξησιν τῶν Σλάβων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Πρὸς τὴν σλαβικὴν ταύτην στρατιωτικὴν ἀποικίαν (colonie militaire slave) σχετίζει ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ πολὺ γνωστὸν μολυβδόβουλλον, τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Schlumberger «*τῶν ἀνδραπόδων τῶν σκλαβῶν τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας*», τὸ ὁποῖον θέτει εἰς τοὺς χρόνους τῆς πρώτης βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', εἰς αὐτὸν δὲ ἀποδίδει καὶ τὴν ἴδρυσιν τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος, ἀποσπασθείσης ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ.

Τέλος ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ λεγόμενος «νόμος γεωργικός», περὶ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει μεγάλη ἀμφισβήτησις, συμφωνεῖ πρὸς τὰς κοινωνικὰς συνθήκας τοῦ τέλους τοῦ Ζ' αἰῶνος, αἵτινες ἰσχυρῶς ἐπηρεάσθησαν ἐκ σλαβικῶν στοιχείων.

Ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως, ὅτι ἡ εἰκὼν παριστᾷ θριαμβευτικὴν εἰσοδὸν αὐτοκράτορος καὶ δὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀπολύτως ὀρθή. Ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν εὕρισκει εἰς τὸ γενεοφόρον τῆς μορφῆς τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ἀνυπέρβλητος. Ἡ εἰκὼν ἀσφαλῶς δὲν ἐγράφη τὴν ἐπαύριον τῆς εἰσόδου αὐτοῦ· εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἔγινε καὶ ἀρκετὰ βραδύτερον, ὁπότε πλέον ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο *παγωνᾶτος*, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, Ὑπενθυμίζω τὴν περὶ αὐτοῦ ἀφήγησιν τοῦ Ζωναρᾶ.¹ «Λειοπύγων δ' ὦν ὅτ' ἀπεδήμησεν οὗτος ὁ βασιλεύς, ἐκδικήσων τὸν φόνον τὸν τοῦ πατρός, καθειμένον ἔχων ἐπανῆκε τὸν πῶγωνα· διὸ ἔξ ἐκείνου *Παγωνᾶτος* παρὰ τῶν πολιτῶν ἐπεκέκλητο.» Ὡς πρὸς τὴν ὁμοιότητα τῆς μορφῆς τῆς τοιχογραφίας πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν νομισμάτων δύσκολον εἶναι, νομίζω νὰ ἀποφανθῇ τις.² Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν νομίζω ὅτι ἔχει τινὰ σημασίαν.

Ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴν τῆς εἰκόνος φρονῶ ὅτι μεθ' ὅσα ἐδίδαξε μετὰ τὴν προκειμένην πραγματείαν ὁ Ἄνδρέας Ευγγόπουλος, αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα. Οὗτος εἰς τὴν ἀξιολογητάτην περὶ τοῦ Σταδίου Θεσσαλονίκης μελέτην του ἀπέδειξεν ὀριστικῶς ὅτι τὸ εἰκονιζόμενον εἰς τὸ βάθος τῆς τοιχογραφίας οἰκοδόμημα δὲν εἶναι οἰκία τις, ἀλλὰ τὸ γνωστὸν ἐκ τῶν πηγῶν Στάδιον.³ Ἀδίκως μόνον ἐκφράζει ὁμυβολίαν περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ εἰκονιζομένου βασιλέως πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Β'.⁴

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ συγγραφεὺς περιορίσθη εἰς τὸ ἓν μόνον μέρος τῆς εἰκόνος καὶ δὲν ἐπροχώρησε καὶ εἰς τὸ δεύτερον, ὁπότε, νομίζω, θὰ εὑρισκε καὶ νέα ἐπιχειρήματα περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ εἰκονιζομένου βασιλέως πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Β'. Τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος εἰκονίζει

¹ Βόνν. III 222,8.

² Τὸν συγγραφέα διέφυγεν ἡ πραγματεία τοῦ Richard Delbrueck, *Carmagnola* (Porträt eines byzantinischen Kaisers) ἐν *Mitteilungen der kaiserlich-deutschen Archaeologischen Instituts, Römische Abteilung*, Band XXIX (1914) Rom, 1914, σ. 71-89. Ἡ ὑπὸ τοῦ Delbrueck περιγραφομένη προτομή, πλὴν τοῦ ρινομήτου, ὁμοιάζει πρὸς τὴν παρὰ J. Sabatier, *Description générale des monnaies byzantines*. Paris-Londres 1862, τόμ. II, πίν. XXXVII ἀρ. 10, ἧς διαφέρει ὄλων τῶν κατ' ἐνώπιον εἰκονιζομένων.

³ Ἄ. Ευγγόπουλου, *Συμβολαὶ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης* [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἐπιστημονικαὶ μελέται, ἀρ. 2]. Θεσσαλονίκη, 1949, σ. 25 κέ.

⁴ Τὴν αὐτὴν ὁμυβολίαν ἐκφράζει καὶ ὁ Γ. Σωτηρίου εἰς τὸ λίαν προσεχῶς ἐκδοθησόμενον περὶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἔργον του (σ. 208), τὸ ὁποῖον προθύμως εἰδούσιν ὑπ' ὄψιν μου.

Ἡ θριαμβευτική εἴσοδος τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄.

Οι βάθρατοι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐπιγραφὴν τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν τὴν ἐν τῷ Σταδίῳ, ἦτοι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου¹ καὶ δὴ τὸ διώροφον προφανῶς προστιῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐστραμμένον πρὸς νότον. Εἰς τὸν δεῦτερον ὄροφον τοῦ προστώου τούτου ἀπεικονίζεται πλῆθος ἀνθρώπων πολὺ, κυρίως γυναικῶν, βάρβαροι δ' ἀσπιδοφόροι, δορυφόροι καὶ τοξοφόροι, εἰκονιζόμενοι ἄλλοι μὲν εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, ἄλλοι δ' εἰς τὸ ἰσόγειον,² ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς εἰκόνης εἰκονίζεται ἄγγελος καθιπτάμενος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ξυγγόπουλος, ὅτι πρόκειται περὶ θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ μάρτυρος, ἧτις καὶ δικαιολογεῖ τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ὄλου γεγονότος ἐν τῷ ναῷ.

Ἄλλὰ ποῖον τὸ γεγονός καὶ ποῖον τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου; Πότε οἱ βάρβαροι εἰσέδυσαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπυρπόλησαν μέρος αὐτῆς, ὅπως δεικνύουν αἱ ὀπισθεν τοῦ Σταδίου εἰκονιζόμεναι φλόγες; Νομίζω ὅτι τὸ γεγονός ὑπολαίθανει εἰς τὴν ἐν τοῖς θαύμασι περιγραφομένην πολιορκίαν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Στρυμονιτῶν καὶ λοιπῶν ὁμόρων τῆ Θεσσαλονικῆ σλαβικῶν φυλῶν μετὰ τὸν φόνον τοῦ Περβούνδου.³ Κατὰ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τοῦ μέρους τούτου τῶν θαυμάτων καὶ κατὰ τὸν Σταυράκιον⁴ οἱ Ρυγγῖνοι καὶ οἱ Στρυμονῖται καὶ οἱ Σαγουδάτοι καὶ οἱ Δρουγοῖβιται, ἔξοργισθέντες διὰ τὸν φόνον τοῦ Περβούνδου, κατ' ἀρχὰς μὲν ἠρήμωσαν τὴν ὑπαιθρον τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ οὗ καὶ λιμὸς φοβερὸς προεκλήθη, κατόπιν δ' ἐπειθήσαν καὶ κατὰ τῆς πόλεως, διὰ νὰ τὴν κυριεύσουν. Οἱ βάρβαροι ἔστρεψαν τὰς προσπαθείας των πρὸς τὰ εὐμαχώτερα τοῦ τείχους καὶ δὴ πρὸς τι παραπύλιον εἰς τὰ βόρεια τῶν τειχῶν κείμενον, τὸ ὁποῖον καὶ κατακαύσαντες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Ἅγιος, πεζὸς καὶ ράβδον ἔχων εἰς τὴν χεῖρα, τοὺς διὰ τοῦ παραπυλίου εἰσβαλόντας Σλάβους ἐξεδίωξε πλήτην διὰ τῆς ράβδου. Τὸ θαῦμα ἐνεθάρρυνε τοὺς Θεσσαλονικεῖς, οἵτινες καὶ ἠνάγκασαν τοὺς βαρβάρους νὰ ἀποχωρήσουν τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἀπέβαλον καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, φονευθέντας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου. Οἱ βάρβαροι ἀποκρουσθέντες τῆς Θεσσαλονίκης ἐκστρατεύουσι κατὰ θάλασσαν καὶ συλλαμβάνουσι πλεῖστα πλοῖα, κομίζοντα σίτον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τότε ὁ βασιλεὺς ἰδὼν ὅτι οἱ βάρβαροι ἀπεθρασύνθησαν καὶ δὲν ἠρκοῦντο πλέον νὰ ἐνοχλῶσι τὴν Θεσσαλονικὴν, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ στρέφονται καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διέταξε τὸν στρατὸν τῆς Θράκης καὶ τῶν ἀπέναντι αὐτῆς μικρασιατικῶν χωρῶν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Στρυμονιτῶν οὐχὶ αἰφνιδιαστικῶς, ἀλλὰ μετὰ παραγγελίαν τῆς κατ' αὐ-

¹ Πρὸβλ. Ἁ. Ξυγγόπουλον ἐνθ' ἀν. σ. 28.

² Δυστυχῶς ὡς πρὸς τοῦτο ἡ εἰκὼν εἶναι κατεστραμμένη.

³ Βιβλίον II κεφ. IV ἐν Migne PG τ. 116 στ. 1319 κέ.

⁴ Μακεδονικὰ τόμ. Α' σ. 361 κέ.

τῶν ἐκστρατείας. Οἱ βάρβαροι, καταλαβόντες τὰς κλεισούρας καὶ τοὺς δχυροτέρους τόπους, προσεπάθησαν νὰ προβάλλουν ἀντίστασιν, καλέσαντες εἰς βοήθειαν καὶ ἄλλους βαρβάρους ἄρχοντας. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς μὲ τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἐνεργὸν βοήθειαν τοῦ μάρτυρος καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς βαρβάρους καὶ νὰ κατασφάξῃ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ ἐξόχους αὐτῶν ὀπλίτας εἰς τὰς ἐνέδρας, τὰς ὁποίας οἱ ἴδιοι εἶχον στήσει. Ἡ φυγὴ τῶν βαρβάρων ἦτο τοιαύτη, ὥστε πολλοὶ τῶν Θεσσαλονικέων, ἐξεληθόντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἐληλάτησαν τὰς καλύβας τῶν ἐγγύτερον ἐγκατεστημένων.

Ἡ διήγησις αὕτη, τὴν ὁποίαν ἀπήρτισα ἐκ τῶν συγκεχυμένων καὶ χειρίστα ἐκδεδομένων ἐν τῇ Πατρολογία κειμένων,¹ περιέχει ὅλα σχεδὸν τὰ στοιχεῖα τῆς εἰκόνας, ἥτοι τὴν πυρκαϊάν, ἣτις εἰκονίζεται ὀπισθεν τοῦ Σταδίου, ἥτοι πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς πόλεως, τὴν εἴσοδον τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι φθάνουν μέχρι τοῦ ναοῦ, τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἀγγέλων, οἱ ὅποιοι καὶ ἐκδιώκουσι τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἄγγελοι οὗτοι κατὰ τὰ θαύματα ὑπὸ μορφήν σθεναρῶν καὶ ὑπερλάμπρων πολεμιστῶν τοποθετοῦνται κατόπι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου ἐπὶ τῶν τειχῶν, διὰ νὰ ἀποτρέψωσι νέαν εἰσβολήν.

Ἀκολουθεῖ κατὰ τὰ θαύματα ἡ νικηφόρος ἐκστρατεία τῶν ρωμαϊκῶν στρατευμάτων κατὰ τῶν Στρυμονιτῶν εἰς τὰς κλεισούρας προφανῶς τοῦ Στρυμόνος, ἡ ὁποία ἔχει τὸ ἀντίστοιχον αὐτῆς εἰς τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὸ προσκύνημα αὐτοῦ εἰς τὸν ναόν, τὸ ὁποῖον θέτει πλέον τέρμα εἰς τοὺς ἐκ τῶν Σκλαβινιῶν κινδύνους τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅ,τι πλεονάζει ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ εἶναι ὅτι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων εὐρίσκεται αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' εἶναι τόσα τὰ ἄλλα στοιχεῖα, ὥστε ἡ παρουσία τοῦ βασιλέως νὰ μὴ ἀποτελῇ σοβαρὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν αὐτίσιν τῶν παριστανομένων ἐν τῇ εἰκόνι πρὸς τὰ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' γεγονότα. Ἄλλως τε ἀνεξαρτήτως τῆς συγχύσεως, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὰ θαύματα, καὶ τῶν πολλῶν ἐν αὐτοῖς πρωθυστερῶν, τὰ ὁποῖα ἐπιτείνει ἡ χειρίστη ἐκδοσις τῶν κειμένων, δὲν γνωρίζομεν καὶ πότε ἀκριβῶς συνεγράφη τὸ μέρος τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως. Οὗτος κατὰ τὴν ἰδίαν ἐν ἀρχῇ τοῦ Δ' κεφαλαίου ὁμολογίαν εἶναι σύγχρονος τῶν γεγονότων,² γράφει ὁμως μετ' αὐτά. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι προκειμένου μὲν περὶ τοῦ ὑπάρχου, εἰς δὲ ἀπεσιτάλη ἡ ἐντολὴ τῆς συλλήψεως τοῦ Περβούνδου, γράφει «ὁ τότε τῆς τῶν ἐνταῦθα ἐπαρχότητος κρατεῖν κελευσθεὶς», προκειμένου δὲ περὶ τοῦ βασιλέως «τοῦ ὑπὸ Θεοῦ λιχόντος βασιλεύειν

¹ Ὁ Vasiliev ὁρθῶς ἐτόνισεν ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη νέας εἰδικῆς τῶν θαυμάτων μελέτης. Προσθέτω ὅτι οὐδεμία μελέτη εἶναι δυνατὴ, ἂν δὲν προηγηθῇ μελέτη πλήρης τῆς χειρογράφου παραδόσεως τούτων καὶ ἐκδοσις ἀκριβῆς καὶ ἐπιστημονικῆς.

² Ἐνθ' ἀν. σι. 1349 «μετελεύσομαι εἰς τὴν νῦν καθ' ἡμᾶς προελθούσαν παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑπερ ἡμῶν τὴν ψυχὴν προειμένου μάρτυρος Δημητρίου προμήθειαν...»

ή μ ι ν».¹ "Αν λοιπόν τὸ θαῦμα ἐγράφη κατὰ τὴν ἔξοριαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀσφαλῶς ὁ συγγραφεὺς θὰ εἶχε λόγους νὰ παραλείψῃ τὸ ὄνομα καὶ τὸν προσωπικὸν αὐτοῦ θρίαμβον, ἀρκεσθεῖς νὰ ἀναφέρῃ αὐτὸν ὡς βασιλέα ἀπλῶς καὶ θεοστεφῆ καὶ χριστοστεφῆ καιωτέρω, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ. "Αλλως τε ὁ θαυματογράφος δὲν ἔγραφεν ἱστορίαν· ἐνδιεφέρετο νὰ ἐξάρῃ τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου καὶ ὄχι τὰς νίκας τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ στρατοῦ, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὰς ἀποδίδει εἰς τὸν Ἅγιον.²

Εἰς τὴν ταύτισιν ταύτην τῆς τοιχογραφίας πρὸς τὴν ἀφήγησιν τῶν θαυμάτων μὲ ἐνισχύει καὶ ἡ γνώμη τοῦ Grégoire, ὅστις τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Περβούνδου ἔθεσεν εἰς τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β'.³

Ὡς πρὸς τὰ προτασσόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως περὶ ἐκσλαβισμού τῆς περὶ τὴν Θεσσαλονίκην πεδιάδος καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς πόλεως κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα νομίζω ὅτι διατυποῦνται μετὰ πολλῆς ὑπερβολῆς. Ὁ συγγραφεὺς, ἀκολουθῶν καὶ ἐν τούτῳ τὸν Dvornik, στηρίζει τὴν γνώμην του εἰς τὸν ἐν τῷ σλαβικῷ βίῳ τοῦ Μεθοδίου ἀναφερόμενον διάλογον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον τὸν φιλόσοφον, τὸν κατόπιν Κύριλλον,⁴ καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς εἶπεν· «Ἄκουεις, ὦ φιλόσοφε, τοὺς λόγους τούτους (τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Ροστισλάβου); Οὐδεὶς ἐκτὸς σοῦ δύναται νὰ κάμῃ τούτο. Λάβε πολλὰ δῶρα, πήγαινε καὶ φέρε τὸν ἀδελφόν σου Μεθόδιον, τὸν ἡγούμενον. Διότι καὶ οἱ δύο εἶσθε ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ὅλοι οἱ Θεσσαλονικεῖς ὀμιλοῦσι καλῶς τὴν σλαβικὴν.» Νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀποδίδεται ἱστορικῆ σημασία εἰς λόγους μυθώδεις, πλασθέντας μετ' ἀφελείας ὑπὸ τοῦ ἀγιογράφου χάριν τῆς διηγήσεώς του καὶ συμφώνως πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν τῶν ἀγιογράφων καὶ δὴ ἀρκετὸν ἴσως χρόνον μετὰ τὰ γεγονότα. Εἶναι δὲ περιεργον πῶς δὲν παρετηρήθησαν αἱ ἀντιφάσεις, αἱ ὑπάρχουσαι ἐντὸς αὐτῶν τούτων τῶν διηγήσεων. Κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ Κωνσταντίνου⁵ οὗτος εὐρισκόμενος ἐν Χερσῶνι «εὗρεν ἐκεῖ εὐαγγέλιον καὶ ψαλιτήριον γεγραμμένα διὰ ρωσικῶν γραμμάτων καὶ ἄνθρωπον, γνωρίζοντα τὴν γλῶσσαν ταύτην.

¹ Αὐτ. «ὁ τότε τῆς τῶν ἐντοῦθα ἐπαρχότητος κρατεῖν κελυσθεῖς, ποίω τρόπῳ ἢ τίνος χάριν τὰς θεοσόφους τοῦ ὑπὸ Θεοῦ λαχόντος βασιλεύειν ἡμῖν διὰ ἀναφορῶν ἐνήχησεν ἀκοῆς κατὰ τοῦ τῶν Ρυγγίνων ῥηγός, τοῦνομα Περβούνδου, ὡς διαθέσει δολία καὶ γνώμη πονηρᾷ κατὰ τῆς καθ' ἡμᾶς πόλεως βουλευομένου.»

² "Ενθ' ἂν 1387. Ἄλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τοῦ εὐαθενοῦς, ὡς λέλεκται, μάρτυρος μετὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων καθοπλισαμένου, νίκαις τὸ Ρωμαϊκὸν κατὰ τῶν Σκλαβίνων ἐνέδειξε στρατόπεδον καὶ εἰς αὐτοὺς πεποιήκασιν ἐνέδρας τοὺς αὐτῶν σθεναροῦς καὶ ἐξόχους καὶ ὀπλίτας κατέσφαξαν, καὶ ἔφυγεν πᾶσα ἡ βάρβαρος φυγή.

³ "Ενθ' ἂν. σ. 122.

⁴ F r. D v o r n i k, Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. (Byzantinoslavica. Supplementa I.). Prague, 1933 σ. 385.

⁵ "Ενθ' ἂν. σ. 359.

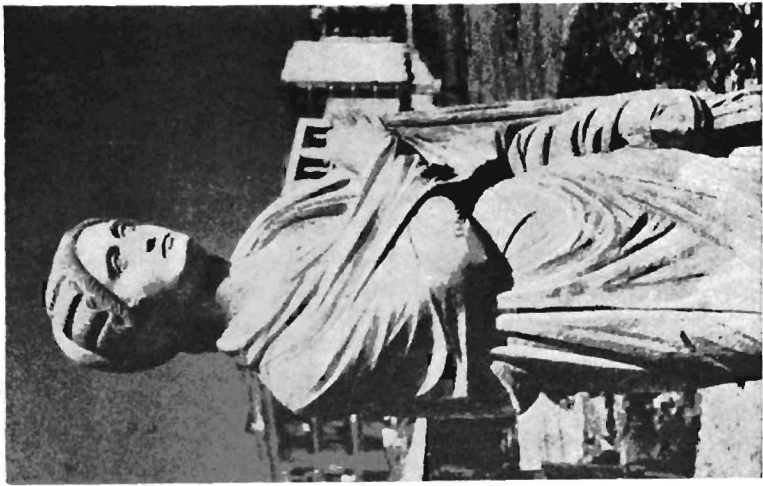
Ἐπιμήσας μετ' αὐτοῦ ἔγινε κύριος τοῦ πνεύματος τῆς γλώσσης καὶ παραβάλλων αὐτὴν πρὸς τὴν ἰδικὴν του διέκρινε τὰ γράμματα, σύμφωνα καὶ φωνήεντα. Προσευχηθεὶς δ' εἰς τὸν Θεὸν ἤρχισε νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ διμῆλῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πολλοὶ ἐθαύμαζον δοξάζοντας τὸν Θεόν.» Κατὰ ταῦτα διὰ πρώτην φοράν ὁ Κωνσταντῖνος μανθάνει σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ δὴ τὴν ρωσικὴν ἐν Χερσῶνι, ἧτις ἐγράφετο ἤδη δ' ἰδίων γραμμάτων.¹ Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καλεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, διὰ νὰ μεταβῆ εἰς Μοραβίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτὸν λέγει· «Γνωρίζω ὅτι εἶσαι κουρασμένος, ὦ φιλόσοφε, ἀλλὰ πρέπει νὰ μεταβῆς ἐκεῖ. Διότι οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο.»² Ὁ Κωνσταντῖνος κατόπιν τούτου μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ ἐφευρίσκει τὰ γράμματα τῆς γλώσσης τῶν Μοραβῶν καὶ ἤρχισε νὰ γράφῃ τοὺς λόγους τοῦ Ἐθαγγελίου: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος κ.τ.λ.» Κατὰ ταῦτα εἰς τὸν βίον τοῦ Κωνσταντῖνου οὐδεὶς λόγος γίνεται οὔτε περὶ τῆς Θεσσαλονίκης οὔτε περὶ τοῦ ἔκπλαβισμού αὐτῆς. Ποῖον ἐκ τῶν δύο ἀγιογράφων νὰ πιστεῦσωμεν; Ἄλλ' εἰς τὸν βίον τοῦ Μεθοδίου ὑπάρχει καὶ ἄλλη πληροφορία ἀντιφάσκουσα. Οὗτος κατὰ τὸν βιογράφον του ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καταγόμενος (ὁ πατὴρ του κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ Κωνσταντῖνου ὀνομαζόμενος Λέων ἦτο δρουγγάριος, ὑποκείμενος εἰς τὸν στρατηγόν), ἐνωρὶς διεκρίθη εἰς τὰ νομικὰ καὶ διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν μιᾶς σλαβικῆς ἀρχοντίας, διὰ νὰ μύθη ὄλας τὰς συνηθείας τῶν Σλάβων καὶ νὰ συνηθίσῃ εἰς αὐτὰς βαῖτημῶν, ὡσὰν νὰ προέβλεπεν ὅτι θὰ τὸν ἀπέστελλεν εἰς τοὺς Σλάβους ὡς διδάσκαλον καὶ πρῶτον ἀρχιεπίσκοπον.³ Ἡ πληροφορία αὕτη ἔχει ἱστορικώτερον χαρακτῆρα. Οἱ Σλάβοι καὶ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Β' κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ Λέοντος εἰς τὰ Τακτικά, τὰς ὁποίας παρεθέσαμεν ἀνωτέρω,⁴ διετήρησαν κατὰ φυλὰς αὐτοτέλειάν τινα πρὸ τοῦ Βασιλείου, ὑπέκειντο ὁμοῦ καὶ εἰς ἀρχοντας, ἀποστελλομένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν δὲ ταύτην ὁ

¹ Περὶ τῆς μεγάλης συζητήσεως τῆς ἐγερευθείσης περὶ τὰ γράμματα ταῦτα βλ. Dvornik ἐνθ' ἀν. σ. 185 κέ. Ἡ συζήτησις ἔμεινεν ἄνευ θετικοῦ πορίσματος, πολὺ φυσικὰ, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀγιογραφικῆς πληροφορίας. Ὁ A. Vaillant (Les «lettres russes» de la Vie de Constantine ἐν Rev. des ét. slaves τ. 15 (1935) σ. 75 κέ.) πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος ἐπρότεινε τὴν διόρθωσιν τῆς λέξεως *ρωσικῶν* εἰς *συριακῶν* διὰ τῆς μεταβολῆς ἐνὸς μόνου, τοῦ πρώτου, σλαβικοῦ γράμματος, ὁπότε ὁ ἀγιογράφος εἰς τὰ ἐβραϊκὰ καὶ τὰ σαρμαρικὰ θὰ προσέθετεν ἀκόμη μίαν γλῶσσαν ἀνατολικὴν, τὴν συριακὴν. Ἡ διόρθωσις εἶναι εὐφρῆς. Πάντως ὁμοῦ παραμένει τὸ γεγονός, τὸ ὅποιον τονίζει καὶ ὁ Vaillant: «Δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζομεθα τὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα ὡς ἀποδεικτικὰ ἱστορικὰ ἔγγραφα» (Il ne faut pas traiter les textes hagiographiques comme des documents historiques).

² Ἐνθ' ἀν. σ. 372.

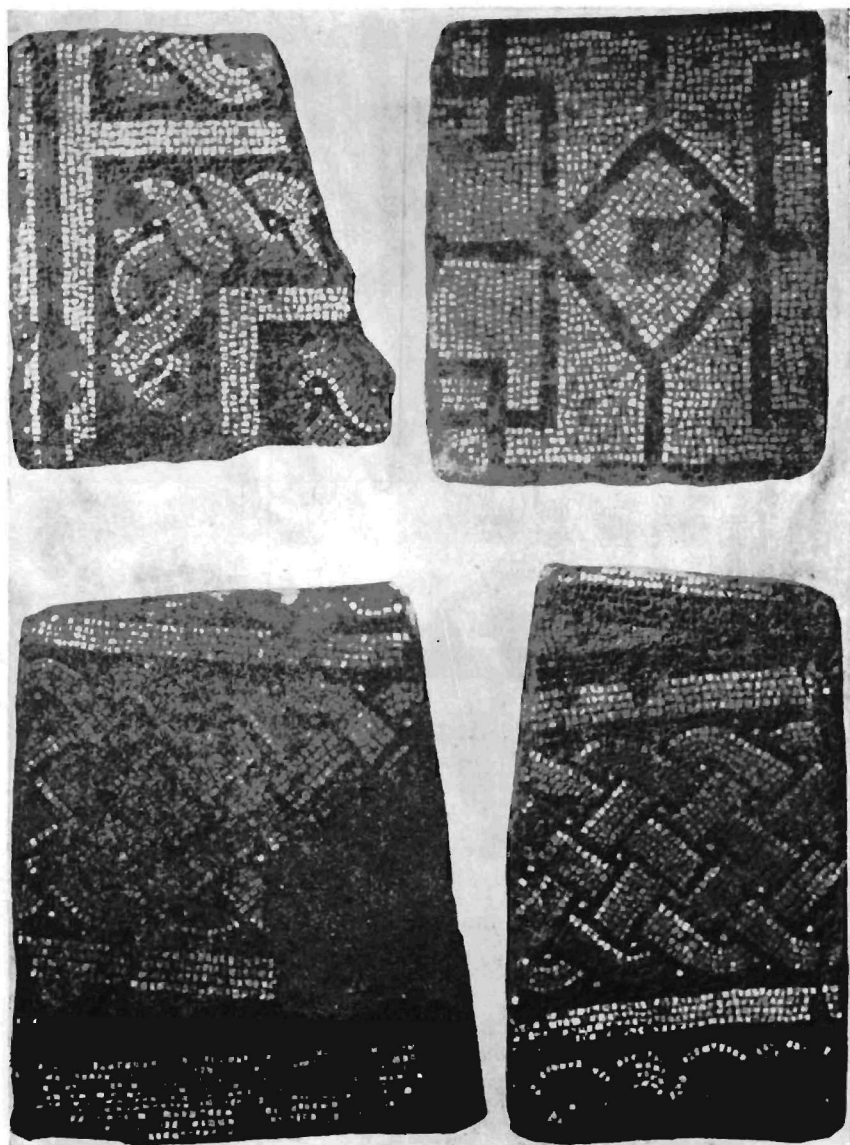
³ Ἐνθ' ἀν. σ. 384.

⁴ Βλ. σ. 754.

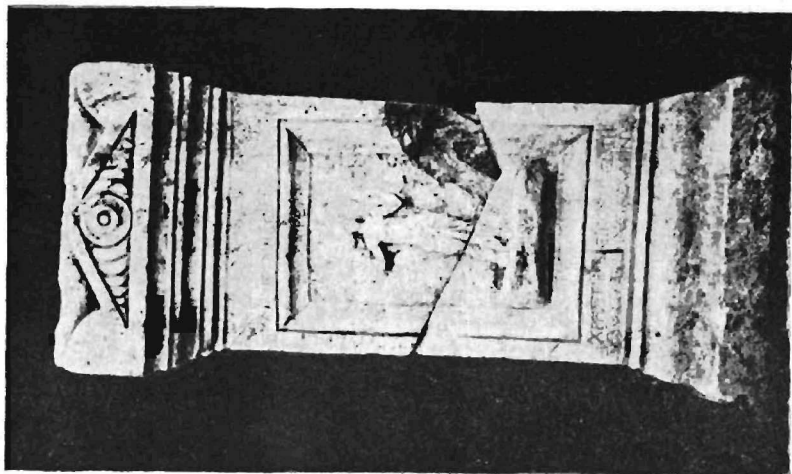

Ἄγαλμα τοῦ τύπου τῆς «Μικρῆς Ἡρακλεώτιδος» ἐκ Θεσσαλονίκης. (2)

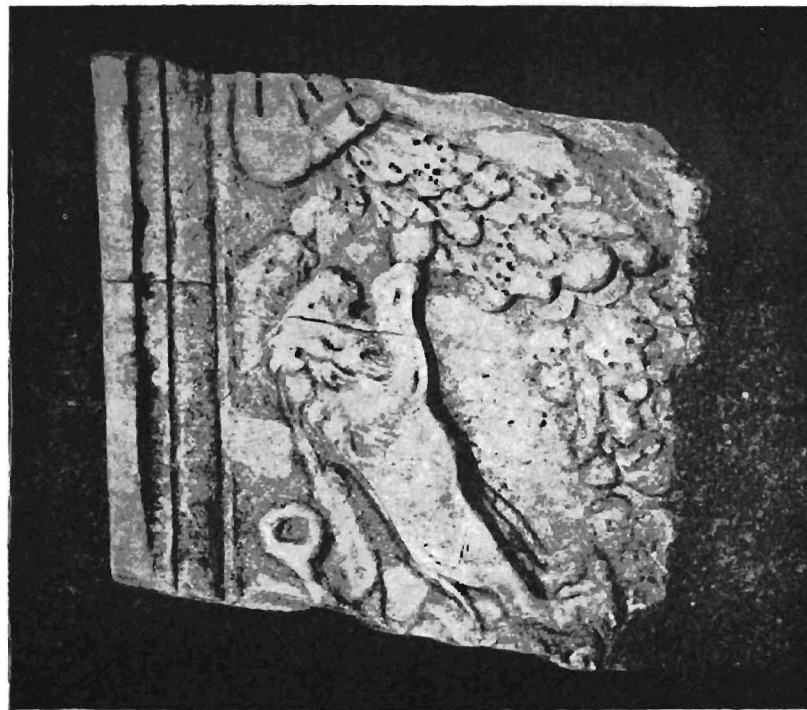
ΠΙΝΑΞ II

Μωσαϊκά δάπεδα, εὑρεθέντα παρὰ τὸ τόξον τοῦ Γαλερίου Ἰέν Θεσσαλονίκη. (4)

α: 'Επιτύμβιος βωμός ἐκ Θεσσαλονίκης. (8)

β: Τεμάχιον σαφοράγου ἐκ Θεσσαλονίκης. (9)

Ἄκεφαλον ἄγαλμα Ἀθηνᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης. Ὅπισθία ὄψις. (9)

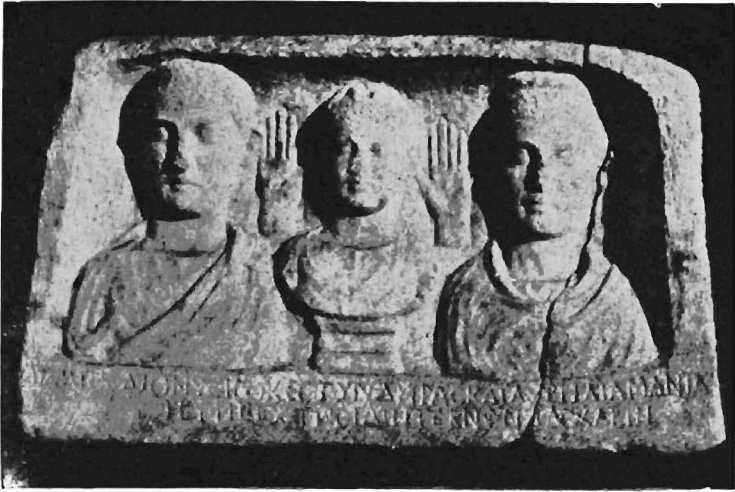

Ἄκεφαλον ἄγαλμα Νίκης (;) ἐκ Θεσσαλονίκης. (9)

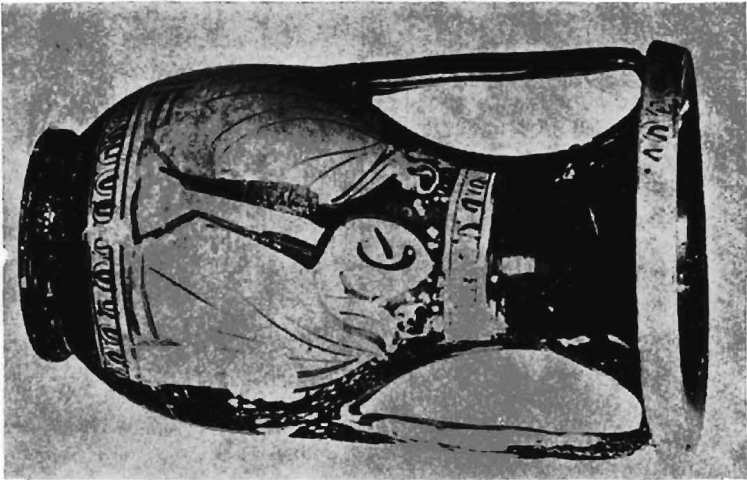
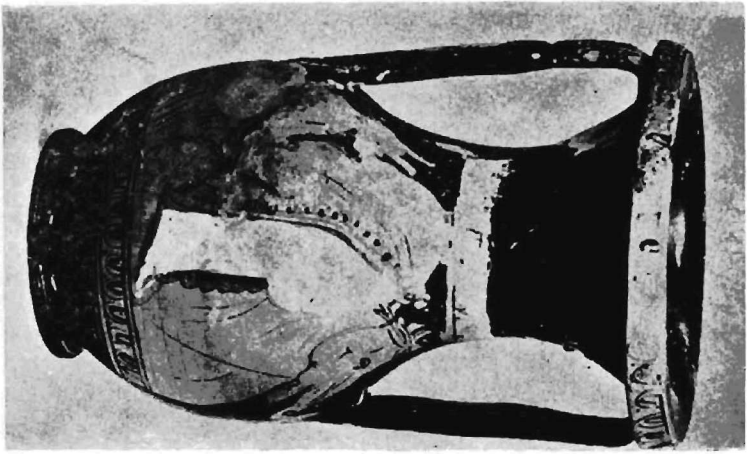

Μαρμάρινον ἀειμαύριον ἐκ Θεσσαλονίκης. (9)

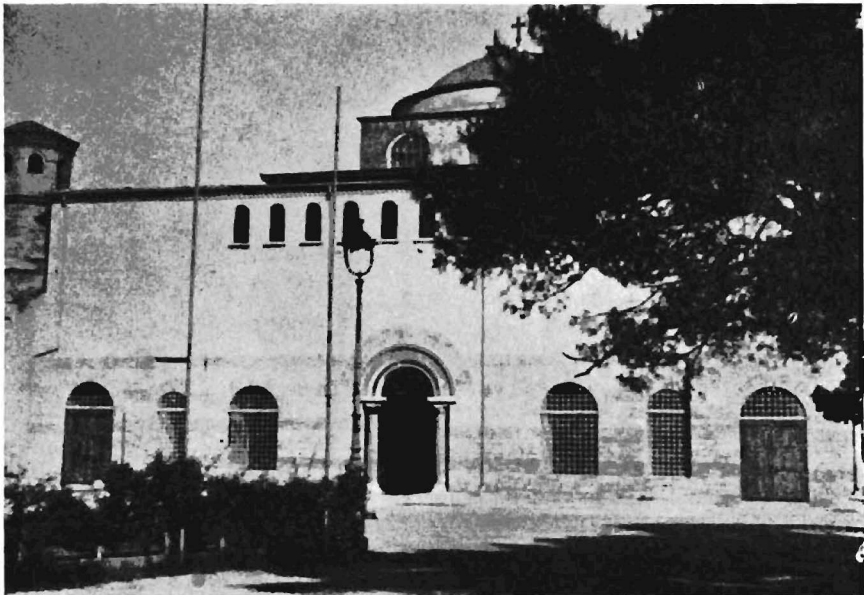

α-β: Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα ἐκ Θεσσαλονίκης. (10)

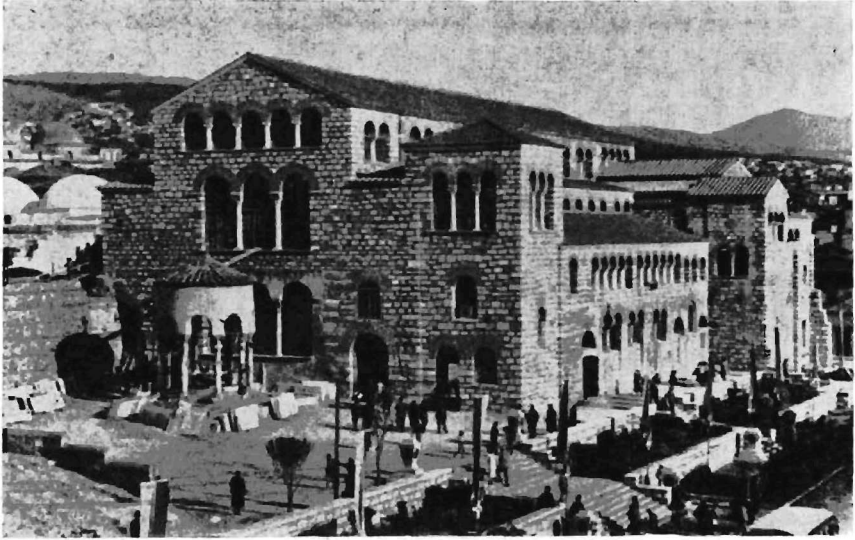

Ἐρυθρόμορφος πάλιη ἐκ Θεσσαλονίκης. (14)

Κεφαλή ἐξ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου, εἰρε-
θείσα παρά τοὺς στρατώνας Ἁγ. Παρα-
σκευῆς Θεσσαλονίκης. (16)

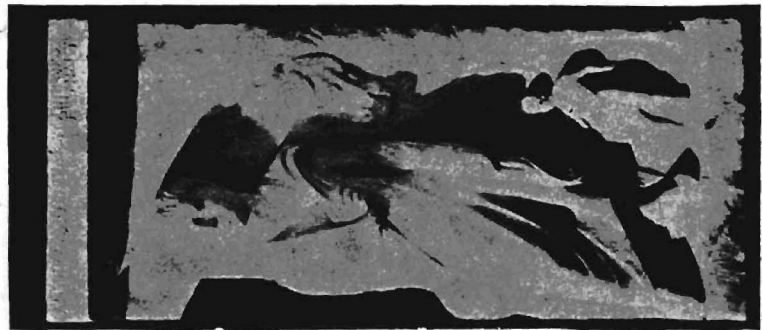
Ὁ ναὸς τῆς Ἁγ. Σοφίας Θεσσαλονίκης μετὰ τὰς ἐπὶ τῆς προσόψεως
ἐκτελεσθείας ἐργασίας. (24)

Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (ἄνω) καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης (κάτω)
μετὰ τὰς ἀναστηλωτικὰς ἐργασίας. (27, 39)

α

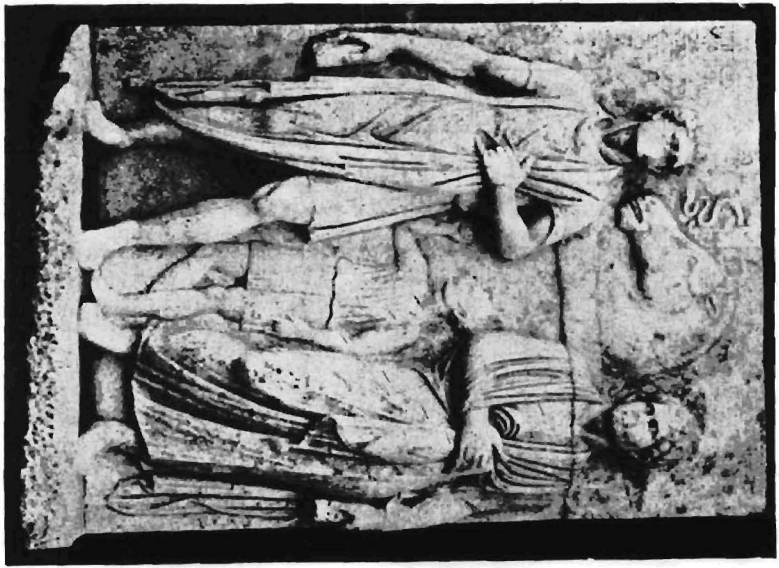
β

γ

Ἀνάγλυφα ἐπιταμβρίου μνημείου ἐκ Ἀθηῶν. (42 α—γ)

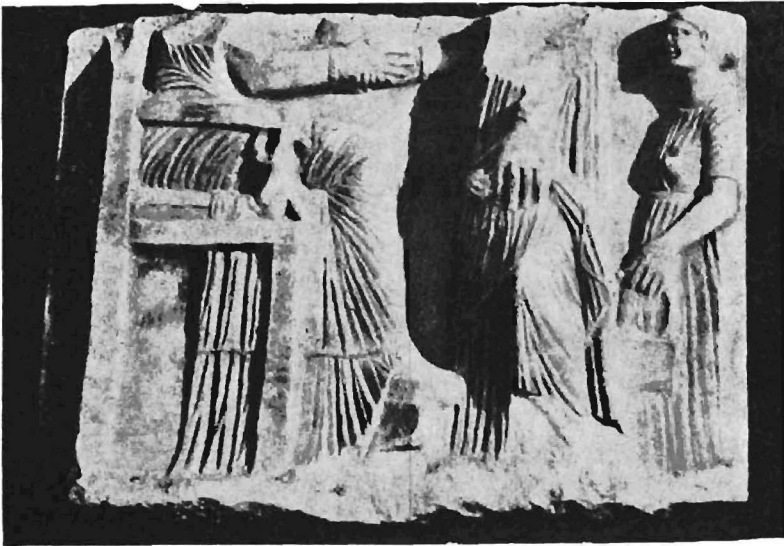
Ἀνδράπορα ἐπισημίου μνημείου ἐκ Αἰγῆς. (42 Σ—ε)

Α

Β

ς

ς

Ἀνάγλυφα ἐπιταμβίου μνημείου ἐκ Λητῆς. (42 σ—ζ)

α : Τμήμα ρηηρυκτῆς ἐξέδοθας ἐκ Αἰγῆς. (42 η)

β : Ἐπιγραφή ἐκ Αἰγῆς. (42 θ)

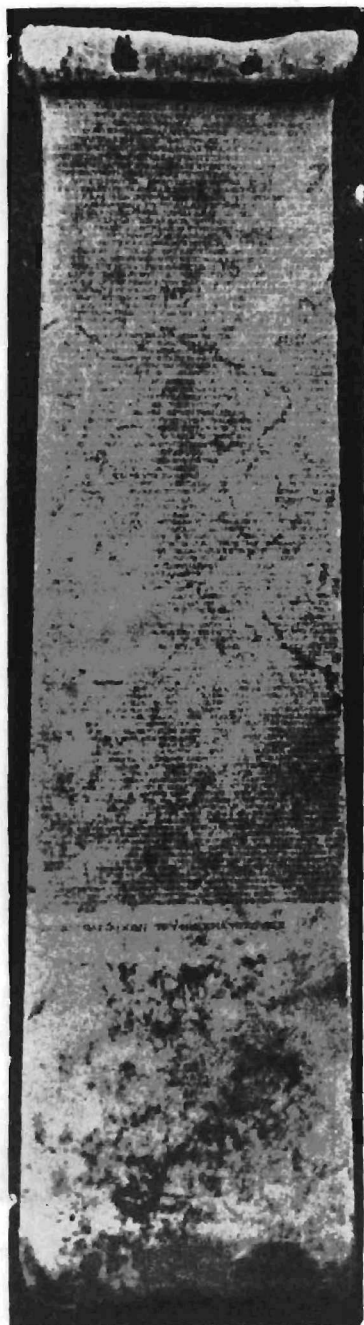

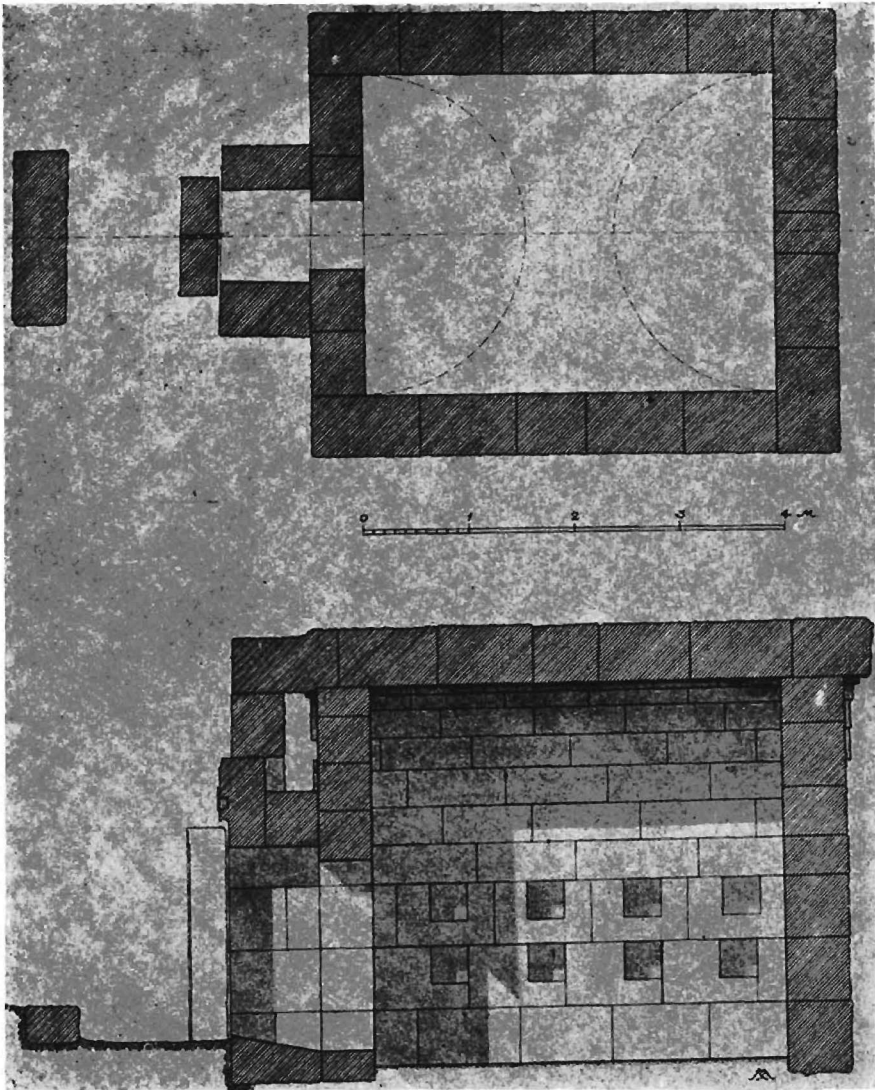
Κεφαλή γυναίκος ἐκ Ποτιδαίας. (50)

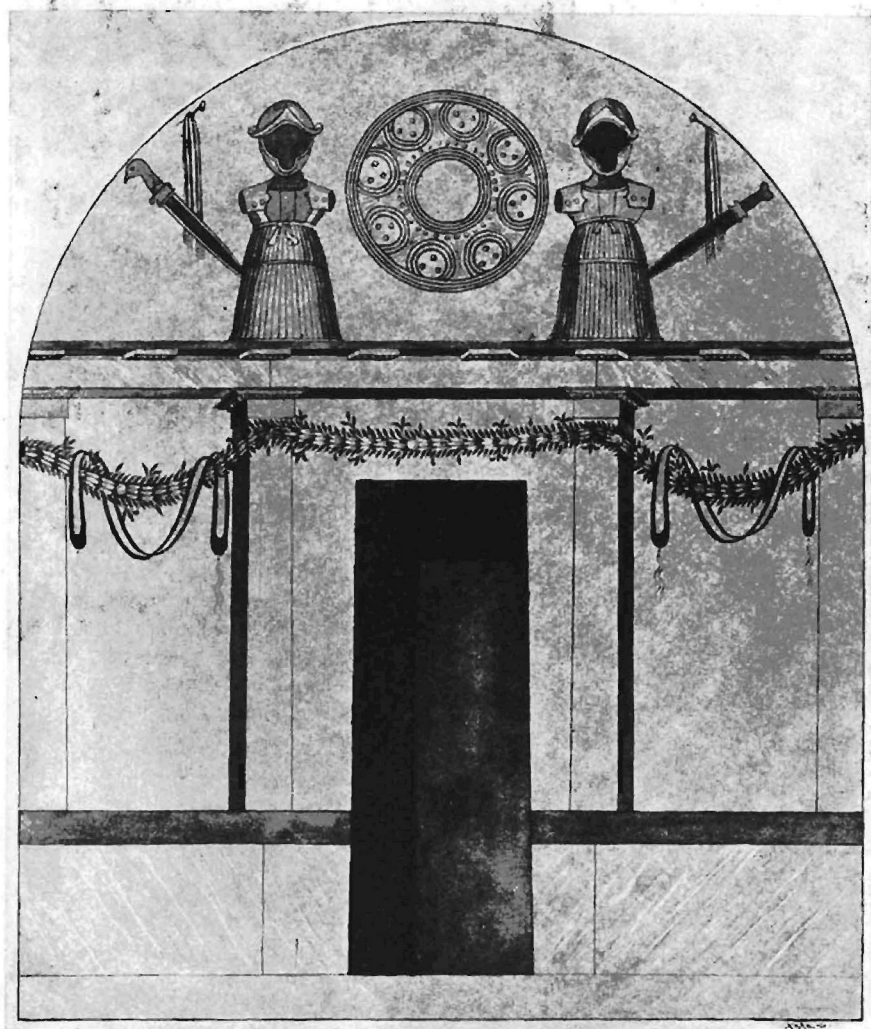
α: Ἐπιτύμβιος βωμὸς
ἐκ Βεροίας. (66)

β: Ὁ «γυμνασιαρχικός
νόμος» τῆς Βεροίας.
Ὀπισθία ὄψεις. (71)

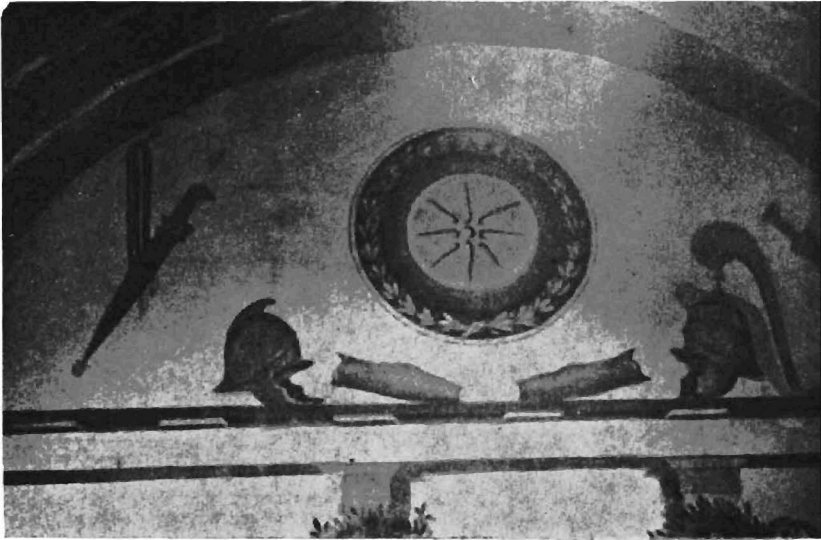

Τάφος Λευκαδιῶν. Κάτοψις καὶ τομὴ κατὰ μῆκος. (83)

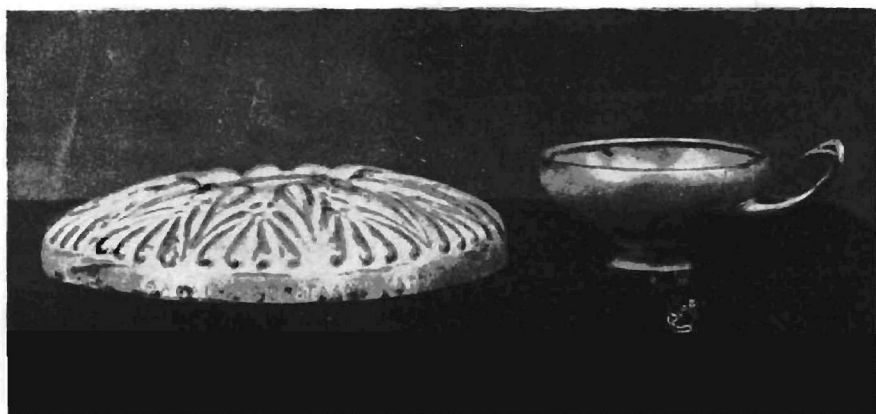
Τάφος Λευκαδιῶν. Διακόσμησης τῆς κατὰ τὴν εἰσοδὸν ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου. (83)

Τάφος Λευκαδιών. α: Έκ της διακοσμήσεως της ἔναντι της εἰσόδου στενῆς πλευρᾶς.
β: Θήκη τεφροδόχου ἀγγείου μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ νεκροῦ. (83)

α: Κεφαλή γυναίκος ἐξ Ἐδέσσης. (87)

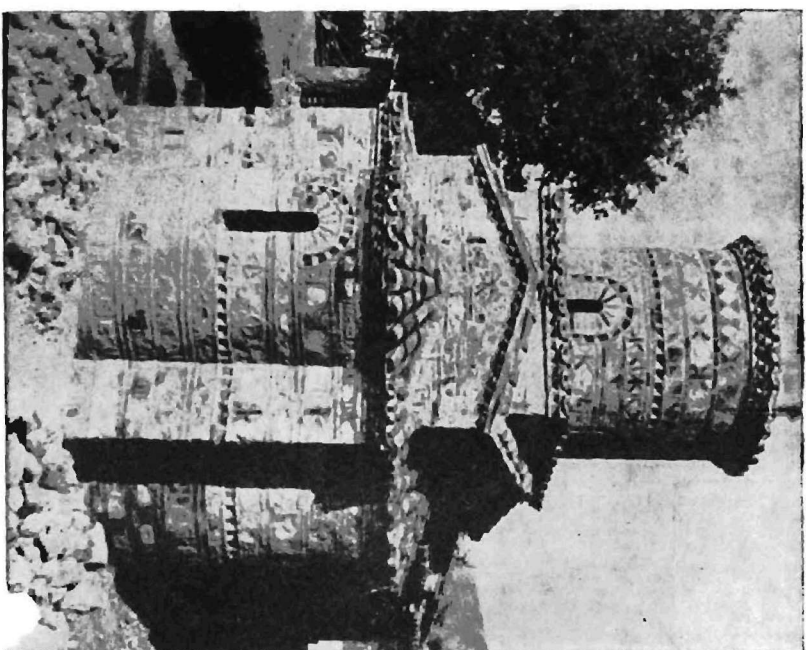
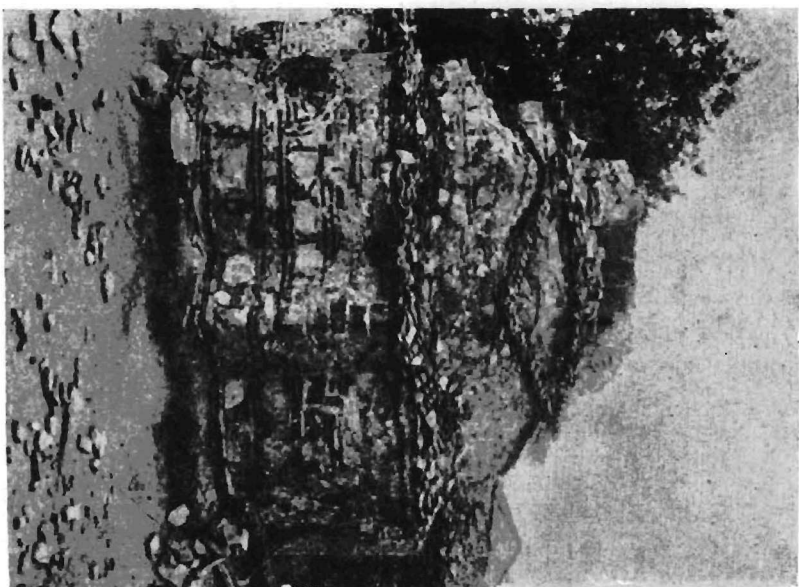

β: Φιάλη καὶ κύλιξ ἀργυραὶ ἐκ Κοζάνης. (90)

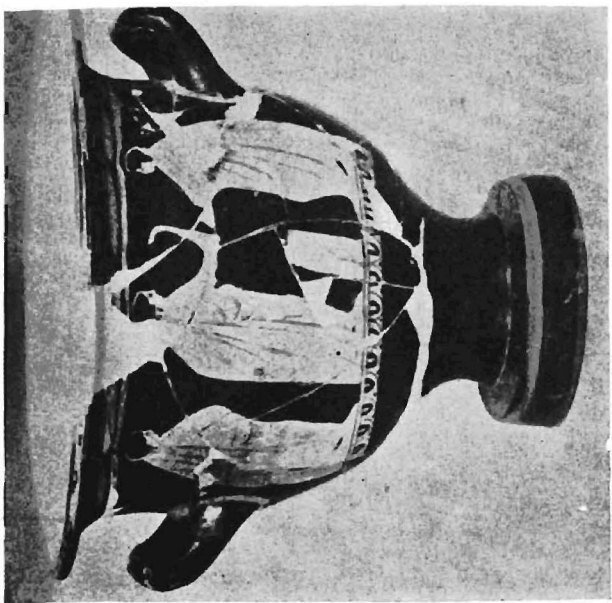
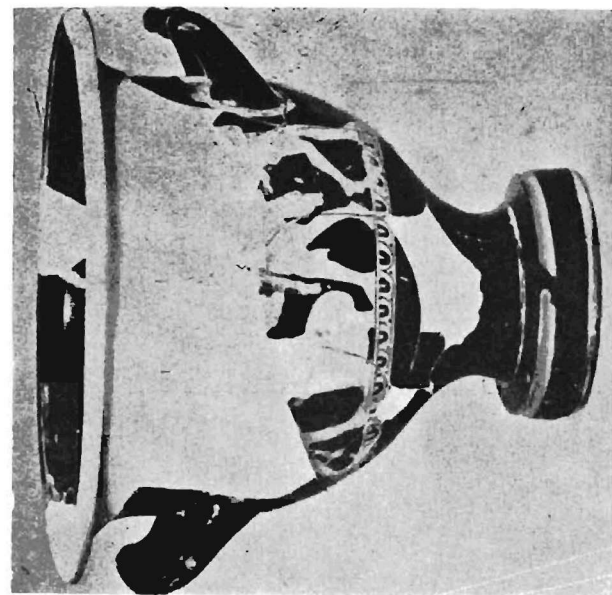

Γλυπτά ἐκ Καστοριάς. (96)

Ἡ Παναγία ἢ Κουμτράλινη Καστοριάς. α : πρὸ τῆς ἀναστηλώσεως. β : μετὰ τὴν ἀναστηλώσιν. (100)

Ἐμφυόμορφος χαρτὴ εὐρεθεὶς παρὰ τὴν Νιγρίταν. (109)

Μεθόδιος ἔμαθε βαθμηδὸν τὰ ἥθη τῶν Σλάβων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ, ἐὰν ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἐκσλαβισμένη.

Αἱ ἀσυμφωνίαι καὶ ἀντιφάσεις αὗται δεικνύουν πόσον ἐπισηφαλῆς εἶναι ἡ συναγωγή συμπερασμάτων, καὶ δὴ ἐσπευσμένων, ἐκ πηγῶν, αἱ ὁποῖαι λόγῳ τῆς φύσεως αὐτῶν περιέχουσι πολλὰ τὰ μυθώδη, χωρὶς αὗται νὰ υποβάλλωνται εἰς αὐστηρὸν κριτικὸν ἔλεγχον. Εἰς τὰ ἐπιτασσόμενα παρατηρῶ ὅτι ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως, ὅτι διὰ τῶν μετοικισθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' Σλάβων ηὔξηθησαν σημαντικῶς τὰ σλαβικὰ στοιχεῖα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀντίκειται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἱστορούμενα περὶ τῆς τελείας αὐτῶν ἐξοντώσεως ἔνεκα τῆς ἐπίδειχθείσης ἀπιστίας. Ἡ εἶδησις αὕτη τοῦ Θεοφάνους, ἐπαναλαμβανομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων χρονογράφων,¹ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικὴ, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ὄργιλος καὶ παράφορος χαρακτὴρ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἔφθασε μέχρι παραφροσύνης κατὰ τὴν παλινόρθωσιν αὐτοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐξέπεμψεν ἐπανειλημένως στόλον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν Χερσωνιτῶν, ὅπερ κατέληξεν εἰς τὴν ἰδίαν του ἐξόντωσιν.²

Ἐπίσης νομίζω ὅτι ὁ «γεωργικὸς νόμος» οὐδεμίαν δηλοῖ σλαβικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, συμφωνῶ δὲ μετὰ τοῦ Vernadskij ὅτι πρόκειται περὶ καθαρῶς ἑλληνιστικῆς ἐπίδρασεως.

Τέλος ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ σημειώσω δύο τυπογραφικὰ παροράματα. Ἐν σ. 357,9 ἡ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκστρατεία (679) ἀποδίδεται εἰς τὸν Κώνσταντα τὸν Β' ἀντὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δ', ἐν δὲ σ. 367,28 γράφεται Justinien I προφανῶς ἀντὶ Justinien II.

ΣΤΙΑΠΤΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Κωνσταντίνου Δ. Μέριτζιον, Μνημεῖα μακεδονικῆς ιστορίας. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 7]. Θεσσαλονίκη, 1947. 8^{ον} σ. ιε' + 572. Μετὰ φωτοτυπιῶν ἐκ κωδίκων.

Ὁ γνωστὸς ἐκ πολλῶν καὶ ἀξιολόγων ἱστοριοδικικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς Βενετίας συγγραφεὺς παροτρυνθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀντ. Κεραμοπούλλου, ὅπως περιλάβῃ εἰς τὸ ἐρευνητικὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἀναδιφήσας ἐπὶ μακρὸν τὰ ἐν τῇ Βενετίᾳ ἀρχεῖα, συνέλεξεν ἄφθονον καὶ σπουδαιότατον ὑλικὸν διὰ τὴν μακεδονικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ ΙΔ' μέχρι καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ πολῦτιμον τοῦτο ὑλικὸν ἐπεξεργασθεὶς παρεσκεύασε τὸν προκειμένον ὀγκώδη τόμον, τοῦ ὁποῖου τὴν ἔκδοσιν εὐχαρίστως ἀνέλαβεν ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν.

Τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον προσκομίζει ὁ συγγραφεὺς, εἶναι ποικίλης φύ-

¹ Κάπως διαφορητικὰ ἐξιστοροῦνται τὰ πράγματα παρὰ Γεωργίῳ τῷ Μοναχῷ.

² Θεοφ. de Boor σ. 377 κέ.